

Cultura en xarxa a Vilanova i la Geltrú (1912-1929)

Del II Congrés d'Ateneus de Catalunya
a la III Exposició d'Art del Penedès

Albert Tubau

2016

Introducció

Aquest estudi pretén posar de relleu la xarxa de relacions socioculturals que van establir-se a Vilanova i la Geltrú al primer terç del segle XX. Un entramat d'associacions, publicacions i persones que interactuaven per reduir l'analfabetisme a través de la instrucció en general, i de la instrucció obrera, en particular. Es tractava d'una tasca organitzada, premeditada, cridada a millorar l'educació de les classes obreres i sectors més desafavorits. El 1910 Vilanova i la Geltrú era una ciutat de 11.970 habitants. Encara no feia deu anys que s'havia instal·lat l'empresa industrial italiana Pirelli i bona part del ritme econòmic girava al voltant de les fàbriques cotoneres i altres activitats auxiliars. En aquest context, el 1916 es constituïa l'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial, els Alumnos, tal com se'ls coneixia popularment. Als seus associats els agradava de jugar al futbol –el seu equip fou un dels pioners d'aquest esport a la ciutat–, però el seu objectiu primer era fer arribar la cultura a bona part de la societat i, particularment, als sectors obrers. Divulgació cultural, perfeccionament obrer i esport, convertiren el Cultura Popular, primer, i el Cultura Integral, després, en els seus principis de capçalera. Tota una declaració d'intencions per l'època. Una empresa ben legítima que compartia objectius, estatge social i moltes altres coses amb la gent de l'Ateneu de Vilanova, fundat aquest el 1877. El context era un període d'entre guerres, la dictadura de Primo de Rivera a partir de 1923 i una crisi econòmica aguda; però també, un espai acotat per dos esdeveniments importants a la ciutat: el Segon Congrés d'Ateneus i Associacions Culturals de Catalunya celebrat el 1912 i la III Exposició d'Art del Penedès el 1929. Tot, ben amanit per la influència de l'obra de la Mancomunitat de Catalunya a partir de 1914 o de l'esclat cultural de la República de Weimar a Alemanya a partir de 1918. Bona part d'aquest dinamisme cultural incipient i, de vegades, poc articulat, cristal·litzarà després amb el

naixement de la Segona República a partir de 1931. Eren temps de precarietats i de moltes misèries morals i materials, però també era temps de creativitat i d'iniciatives culturals.

En aquesta Europa remenada hi havia, com hem dit, un oasi on emmirallar-se: la República de Weimar. Un esclat de creativitat cultural que va haver de sobreviure a no pocs trastorns i tensions polítiques. La desfeta de la gran guerra europea i la pau humiliant de Versalles va provocar a Alemanya una curiosa paradoxa. L'enfonsament de l'orgull i del poder material va generar una important reacció favorable en el camp intel·lectual. Eren els anys de la Bauhaus, pel·lícules com *El gabinet del doctor Caligari*, les obres de Walter Gropius, *La muntanya màgica* de Thomas Mann, Kandinsky o Marlene Dietrich.

Però l'ombra de Weimar o l'engrescament de la gent dels Alumnes Obrers i de l'Ateneu formaven part d'una fenomen de més intensitat a escala local.

Els protagonistes: persones i entitats

Vilanova i la Geltrú sempre s'ha caracteritzat per una intensa vida associativa, en funció de veïtats culturals, de convergències i afinitats de tota mena on, fins i tot, el carnaval, n'ha estat un element aglutinador. Això ha estat així des del segle XIX, malgrat dictadures i adversitats de tot color. Són il·lustratives les paraules de Joan Torrents i Marquès –pare de l'escultor Damià Torrents i del pintor Martí Torrents– que en un article al *Diario de Villanueva* el juliol de 1920 i sota el pseudònim d'Aurelio deixava escrit: “la enfermedad constante en ambos sexos, la constante preocupación de constituir sociedades y nombrar juntas”. Però llavors, igual que ara, sempre s'han discutit els beneficis reals d'un teixit associatiu que, a voltes, s'ha mostrat poc permeable al que succeïa al seu voltant i a qui costava d'articular propostes d'actuació més ambicioses. Això mateix és el que posava de manifest l'article “D'organització” signat per L.P. al *Butlletí de*

l'Associació d'Alumnes Obrers de març de 1926: “Ateneus, seccions excursionistes i altres centres de cultura, fan vida completament desvinculada, sense res de comú, viuen el seu provincialisme, encara que tinguin llur estatge en grans ciutats”. Aspecte de difícil solució, segons l'autor, atesos els : “[...] egoismes, rivalitats, interessos i també el principi de deixar caure en el buit tot el que no sigui de collita pròpia s'oposen a la seva solució”.

Cal dir, però, en favor del moviment associatiu dels anys vint, que bona part dels seus objectius es centraven en la necessitat manifesta de millorar el nivell cultural dels seus associats i de la societat que els envoltava, conscients de les pretèrites mancances dels sistemes d'ensenyament tradicionals. Bona part d'aquesta resposta positiva va venir acompanyada per la creació i desenvolupament d' ateneus i entitats afins que s'escampaven arreu de la geografia.

L'escultor Josep Cañas signava el manifest que sota el lema “Crida als joves” pregonava la creació d'un Ateneu a Banyeres del Penedès l'agost de 1931:

Es necessari sacsejar les consciències. Una dormida massa llarga ha rovellat la clau del pensar i els desperts, poc escrupolosos han invadit la humanitat [...] Es lògic que els infants se'ls cuidi la salut del cos. I la de l'esperit ?. Lo primer, és la casa del segon [...] Cridem en especial a la joventut perquè creiem trobar-la més descarregada de prejudicis i odis que majorment són personals i fills de la incultura [...] Aquells coneixements que ens havien de donar d'infants en aquells edificis que se'n diuen Escoles haurem de aconseguir-les ara grans amb els nostres esforços [...] La ignorància , lloca de tot els mals. Que la cultura és claror i la ignorància fosca; i el mal sols es fa en la fosca.

L'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial era –de manera indiscutible– filla de l'Ateneu de Vilanova. Així ho testimoniaven i agraiïen des del butlletí de l'entitat el setembre de 1929. Sota el títol “Arbre de bons

fruits” indicava que, cinquanta anys després: “no hi ha cap família a Vilanova que no tingui, algun dels seus components, el títol d’ex-alumne de les classes d’ensenyament de l’Ateneu”

L’Ateneu acollí entitats satèl·lits com l’Associació d’Alumnes Obrers o les delegacions a Vilanova i la Geltrú de Palestra , l’Associació Protectora d’Ensenyança en Català o l’Associació de Pèrits Industrials de Catalunya, aquesta darrera inaugurada el març de 1931 i presidida per Pere Salvó i Saura.

Així, doncs, de la biblioteca de l’Ateneu o del cafè del Foment Vilanoví sorgien iniciatives culturals de tots colors: conferències, exposicions, presentacions de llibres, teatre, concerts ... A la ciutat aparegueren revistes culturals com *Themis*, *Vila-Nova*, el *Butlletí dels Alumnes Obrers* o, més endavant, *Prisma*. El 1928 s’organitzà la Fira del Llibre i l’any següent l’esmentada III Exposició d’Art del Penedès. Potser per això, l’escultor banyerenc Josep Cañas va deixar escrit : “els anys vint Vilanova era com una ciutat del Renaixement !”

L’organització dels moviments obrers i la consolidació del catalanisme polític estaven teixint una nova estructura on el moviment associatiu i l’avidesa per la formació i el coneixement tindrien una influència remarcable. El 1912 l’Ateneu fou l’amfitrió del II Congrés d’Ateneus i Associacions Culturals de Catalunya. En la tasca formativa de la classe obrera estigué acompanyat a partir de 1916 per l’Associació d’Alumnes Obrers de l’Escola Industrial. El sistema educatiu oficial no arribava a tothom, ni per recursos ni per voluntat. En aquest objectiu, una mena de pacte no escrit aglutinava complicitats i facilitava una obra en xarxa on convergien l’Ateneu de Vilanova i la Geltrú, els Alumnes, el Foment Vilanoví, l’Orfeó Vilanoví i Palestra; però també l’Escola Industrial, l’Ajuntament, la Biblioteca-Museu Balaguer, el Centre Republicà Democràtic Federal –el Federal–, o l’empresa Pirelli. Una teranyina

d'entitats, institucions i col·laboradors que, sovint, coincidien en diverses de les plataformes protagonistes d'aquell joc sinèrgic. Aquesta n'era una particularitat, però n'hi havien més. Era una obra cultural i educativa que rajava dels àmbits més progressistes representats pel republicanisme i el catalanisme. El fil conductor de tantes afinitats el tornem a trobar a les pàgines del *Butlletí dels Alumnes Obrers*. Allà hi descobrim els continguts més diversos. En paral·lel, la publicació presentava i ressenyava els molts actes de divulgació cultural que es desplegaven a la ciutat. I aquí és on se'ns revela en tota la seva plenitud aquesta cultura en xarxa. Ara organitzen els Alumnes Obrers, ara l'Ateneu, el Foment, l'Orfeó o la institució balagueriana ... ; ara sols, ara de dos en dos ... ; ara al local de l'un, ara al local de l'altre ... Qui foren els instigadors de tot plegat ?. A risc d'oblidar alguns intèrprets importants, molts d'ells els trobarem a primera línia de l'acció política dels governs de la República. Antoni Escofet Pascual, Joan Ventosa, Francesc Suñé, Pere Fusté, Carlo Boselli, Antoni Escofet Mercé, Pere Mestres, Francesc Morgades, Frederic Serrano, Josep Grau, Josep Galceran, Antoni Castells, Oscar Forgas, Josep Serra, Gustau Galceran, Francesc Mestres o Amador Romaní entre molts d'altres. Noms que posen en evidència l'autèntica transversalitat entre Ateneu de Vilanova, Alumnes Obrers, Foment, la publicació *Estela*, el Patronat de la Biblioteca-Museu Balaguer ...

Col·lateralment, també hi participaven les germanes Rosell. Les germanes Teresa i Eulàlia Rosell eren educadores que vivien al carrer Major i que gaudien de gran consideració i prestigi en el món de l'ensenyament. Eren col·laboradores de Palestra i exercien l'ensenyament tant a casa seva com a l'Ateneu, on impartien classes de català, castellà, francès, esperanto i altres disciplines.

Més enllà d'entitats destacades i ja esmentades com l'Ateneu o els Alumnes Obrers, hi havia tota una constel·lació d'associacions que ajudaven a fer xarxa. En veiem alguns exemples.

L'Orfeó Vilanoví fou fundat el 1907 i tres anys més tard s'aixecava l'edifici del carrer de l'Església per iniciativa de Josep Ferrer-Vidal i Soler, primer marquès de Ferrer-Vidal. Va desaparèixer el 1939 fins que es refundà als anys setanta. A l'edifici conegut per La Galera del carrer Sant Gervasi hi feren estada diverses entitats socials com el Centro Instructivo Villanovés o La Cuina, fins que el 1914 es convertí en caserna de la Guàrdia Civil. La societat Gran Peña havia estat fundada el 1913 i tenia el local social a la rambla Principal. Al mateix vial, fent cantonada amb el carrer Col·legi, s'erigia l'edifici del Casino Artesano aixecat el 1880. L'entitat fou dissolta el 1912 i l'habitatge fou ocupat per la Societat Coral La Unión Villanovesa que havia estat fundada el 1861. Sense deixar la rambla Principal, i a tocar del carrer Havana, trobaríem la societat humorística i carnalera La Grècia Grogga fundada el 1903 amb el nom de els Grecs Grocs. Com tantes altres, l'entitat desaparegué el 1939. A la plaça de la Vila hi havia l'edifici de l'Escola Industrial, on havien estat les Escoles Ventosa. Aquesta institució mereix un capítol a part. El 1881 havia nascut el Centre Teòric i Pràctic d'Art i Oficis impulsat per l'Ateneu. Aquest seria l'embrió de la futura Escola d'Arts i Oficis impulsada per Víctor Balaguer el 1886 i que s'instal·laria a l'habitatge can Lluç de la rambla Principal. El 1892 es traslladaria a l'edifici de la plaça de la Vila. Finalment, el 1901 la institució es convertia en Escola Superior d'Indústries amb estudis de peritatge. Popularment, seria coneguda a la ciutat per l'Escola Industrial. Continuem. El Centre Republicà Democràtic Federalista (CRDF) fou constituït el 1886 al carrer Sant Gervasi. Un edifici construït per Salvador Raldiris a la plaça de la Vila com a seu Centro Artesano. Conegut per El Portugal acollia els dissidents del Casino Artesano. No gaire lluny

s'aixecava el local d'aquesta entitat, el Casino (1857-1880) que després acolliria el Círcol Catòlic. El Foment Vilanoví ocupava el gran local de la plaça de les Cols. Edifici del primigeni Círculo Villanovés impulsat per Joan Samà i Martí, fundat el 1853 pels dissidents del Casino Villanovés (1851) que es trobaven a la confluència dels carrers Mercè i Artesans. El Círculo fou dissolt el 1907 i el local ocupat pel Fomento del Trabajo, fundat el 1904.

Serveixi aquesta pinzellada per situar algunes de les principals entitats de la ciutat.

L'Ateneu de Vilanova i la Geltrú (1877-1939)

Sovint, s'ha reconegut que l'Ateneu funcionava com el veritable pal de paller de tot aquest moviment cultural i associatiu. Òbviament, tingué un paper protagonista en el Segon Congrés d'Ateneus i Societats de Cultura celebrat a Vilanova el 1912. L'any anterior la trobada s'havia fet a Reus. El primer objectiu de l'Ateneu era combatre l'analfabetisme de les classes populars. Calia que tothom sabés llegir i escriure, escolaritzar els nens i nenes i facilitar a les classes obreres nivells d'instrucció adaptats a la seva activitat que els ajudessin a millorar professionalment. En aquest sentit, es rebia l'ajut de moltes de les empreses de la vila. La instrucció impulsada i reivindicada per l'associacionisme obrer i l'obra educativa de la Mancomunitat de Catalunya contribuïren a reduir els alts nivells d'analfabetisme.

El 1877 Vilanova i la Geltrú tenia 13.520 persones, amb una taxa d'analfabetisme que s'enfilava més enllà del 60% de la població. Aquell any, i seguint un model que es reproduïa en altres indrets del país, es constituïen l'Ateneu de Vilanova i l'Ateneu Obrer de Vilanova, aquest segon amb una voluntat més inequívocament classista que el primer. No seria fins el 1880 i per iniciativa del rector del Escolapis Eduard Llanas que

impulsaria la unificació d'ambdues institucions. Els estatuts del nou Ateneu de Vilanova i la Geltrú presidit per Llanas s'aproven el gener de 1881. El text recollia com a objectiu prioritari el de “cultivar las ciencias, las letras y las artes, estrechar los vinculos de amistad y compañerismo entre los individuos que a él pertenezcan; aproximar las clases sociales, y promover el perfeccionamiento moral y el fomento de los intereses materiales”. La institució recollia així la tradició d'instrucció obrera impulsada pel desaparegut Centro Instructivo Villanovés. De ben aviat s'impartiren ensenyaments adaptats a les diferents necessitats de la població, es programaren conferències i es creava una important biblioteca. Entre el 1882 i el 1915 es publicaria el *Boletín del Ateneo de Villanueva y Geltrú*. El 1880 l'Ateneu encapçalava la redacció d'un projecte de Centre Teòric i Pràctic d'Arts i Oficis que seria una realitat l'any següent. Era el precedent de l'Escola d'Arts i Oficis i de la posterior Escola Superior d'Indústries. Des de la fundació i fins el 1888 l'Ateneu tingué la seu social al carrer de Pàdua cantonada amb el carrer Sant Pau. Per aquelles dates havia de traslladar-se al immoble de la rambla Principal que seria ocupat per l'Escola d'Arts i Oficis. Finalment, l'Ateneu s'establí al número 40 del carrer Sant Pere on havia estat l'Escola Superior de Nenes i que era conegut per les carnisseries velles. Els baixos eren ocupats per la Caixa d'Estalvis de Vilanova i la Geltrú amb qui ja compartien local al carrer de Pàdua. De fet, l'entitat d'estalvis es constituí el 1877 com a primera iniciativa de l'Ateneu i el seu president Teodor Creus i Corominas. Al nou local s'hi continuaren fent classes nocturnes per adults, fills dels associats i nens i nenes sense recursos. Com hem avançat, el 1912 l'Ateneu fou l'organitzador del Segon Congrés d'Ateneus i Associacions de Cultura. El Comitè Executiu era presidit per Leopold Crusat i Prats, professor de l'Escola Industrial, amb Francesc Suñé i Bolet i Joan Ventosa Roig com a vicepresidents. La inauguració del Congrés tingué lloc al Teatre Apol·lo i el treball en comissions es repartí

entre els locals de l'Ateneu, l'Orfeó Vilanoví, la Biblioteca-Museu Balaguer i diversos teatres de la vila. L'Ateneu fou impulsor d'iniciatives com la Caixa d'Estalvis o el Centre Teòric i Pràctic d'Arts i Oficis; però també es convertí en centre d'acollida de moltes altres entitats com l'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial o les delegacions a Vilanova i la Geltrú de Palestra, de l'Associació Protectora d'Ensenyança en Català o de l'Associació de Pèrits Industrials de Catalunya.

El 1928 organitzava la Fira del Llibre i un any després el local de l'Ateneu acollia la III Exposició d'Art del Penedès, després de les dues edicions anteriors al Vendrell i Vilafranca del Penedès. Un cop finalitzada aquella exposició l'Ateneu deixaria el carrer Sant Pere per establir-se al nou local de la rambla Principal. L'Ateneu actuà d'institució amfitriona en la visita que Francesc Macià va fer a Vilanova i la Geltrú el 1 de març de 1931 poc després de retornar de l'exili. Macià es dirigí als vilanovins i vilanovines des del balcó de l'Ateneu que donava a la rambla. En els seus anys de història l'Ateneu es prodigà en cursos d'ensenyament, conferències, presentacions de llibres, certàmens literaris i tota mena d'activitats de divulgació científica o literària. Un treball en xarxa que, com ja hem dit, trobava punts de contacte i espais de col·laboració compartits amb la Biblioteca-Museu Balaguer, l'Escola Industrial, el Centre Federal i moltes altres entitats. El 1939 i després de seixanta dos anys es posava punt i final a la trajectòria de l'Ateneu de Vilanova i la Geltrú.

L'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial (1916-1939)

L'Associació d'Alumnes Obrers prenia forma el 1916 tot i que no es constituïria formalment fins l'any següent. Des del primer moment es caracteritzà per la seva transversalitat sociològica i per una diversitat temàtica fonamentada en tres aspectes: cursos de perfeccionament obrer ,

la cultura general i l'esport. Mai fou una entitat elitista ni classista i, en aquest aspecte, aglutinà sectors populars que, a priori, podien sentir-se incòmodes a l'Ateneu, la Biblioteca-Museu Balaguer o en altres entitats semblants. Aquesta àmplia acceptació es posava de manifest en la heterogeneïtat d'origen i adscripció dels seus integrants.

La primera Junta de la recent creada Associació dels Alumnes Obrers estava constituïda per: Bonaventura Freixa Rocasalbes, president; Daniel Martí, vicepresident; Antoni Borbonés, secretari; Marcel·lí Camarós, vicesecretari; Joan Badia, tresorer; Juli Ferrer, bibliotecari; i Ricard Demestre, Joan Albet i Miquel Llambrich com a vocals.

La versió reformada dels primers estatuts, per imperatiu i exigència de la dictadura – i òbviament redactats en castellà - l'article primer recollia que l'associació : “tendrá por objeto atender al mejoramiento de la cultura general y técnica de los asociados y de la clase obrera de la localidad, valiéndose para ello de los medios conducentes a este fin, como cursos, conferencias, veladas, visitas, excursiones, deportes, etc”.

Quedava ben clar que no es podien fer actes de significació política o religiosa i, per formar-ne part calia que els associats haguessin estat alumnes de la Secció d'Ensenyances Obreres de l'Escola Industrial o bé de l'antiga Escola d'Arts i Oficis. En diverses ocasions, la gent de l'Associació hagueren de sortir en defensa del seu model de cultura integral, posat sovint en entredit . Tal es el cas de l'article que sota el títol de “Coses compatibles i que es complementen” es publicava el febrer de 1925 en aquests termes:

De les insinuacions en contra de la nostra obra de cultura integral [...] Es fa córrer el missatge de que podem mostrar al foraster, al costat de les runes de la Biblioteca i les de l'Escola Industrial, el floreixement dels camps d'esports, devem respondre que els homes que componen l'Associació, han sapigut honorar a Balaguer, tenen per casal l'Ateneu Vilanoví, han sapigut divulgar al poble, per mitjà de conferències, diversitat de temes, tots interessants, i han creat un camp d'esports com a complement de la seva

obra, per a que aquesta esdevingui més gran [...] perquè molts dels homes que varen crear el camp d'esports són els que figuren com a socis protectors de l'Institut Balaguer [...]

El febrer de 1929 assumien que l'activitat de l'Associació i de l'Ateneu "han de deixar sentir la seva influència dins la cultura general del poble". Lluny de cap elitisme, calia contribuir a canviar la societat de baix cap a dalt i trencar alguns dogmes que encara s'imposaven en molts sectors de la societat: "El nom d'Ateneu sembla que encara sigui per algú, sinònim d'un lloc on s'hi reuneixen uns quants senyors pedants que amb cert encarcament van a discutir-hi qualques coses totes plenes d'academicismes i d'erudició".

Al llarg dels seus anys d'activitat els Alumnes Obrers es dedicaren a organitzar tota mena d'actes culturals: presentació de llibres, conferències, jornades ...; sempre com a complement de la tasca instructiva orientada a les classes treballadores i que s'impartien al local de l'Ateneu. Ambdues entitats finiren la seva vida l'any 1939. S'obrien mal temps per la instrucció i la cultura.

Esperit de divulgació: el cas del *Butlletí de l'Associació d'Alumnes Obrers*

Bona part de l'activitat cultural i associativa tenia la seva expressió divulgativa en un seguit de revistes i publicacions. En tenim diversos exemples, però ens centrem en el *Butlletí de l'Associació d'Alumnes Obrers*. Tot i tenir –malgrat les adversitats– un ampli recorregut i una qualitat reconeguda, tant en el format com en els continguts, no sempre ha tingut l'atenció i el reconeixement que molt possiblement mereixeria.

Hi ha, al meu entendre, tres elements que podrien contribuir a explicar aquesta manca d'interès aparent i que fa que el *Butlletí* hagi passat més desapercebut del que caldria, fins i tot per a molts especialistes. Just en

ambdós extrems d'aquest període veieren la llum a Vilanova i la Geltrú dues publicacions d'àmbit cultural que, a diferència del nostre *Butlletí*, sí focalitzaren i captivaren l'atenció d'estudiosos i públic en general.

Parlem de la revistes culturals *Themis* (1915-1916) i *Prisma* (1930-1936). La primera, nascuda en el context del despertar cultural projectat per l'obra de la Mancomunitat de Catalunya. La segona, publicada en l'ambient de les grans expectatives generades pel final de la dictadura de Primo i, posteriorment, per l'obra cultural i educativa de la Segona República i el govern de la Generalitat de Catalunya.

Certament, durant aquell període entre 1916 i 1936 – i al marge del *Butlletí dels Alumnes Obrers* – hi hagueren altres iniciatives de publicacions culturals com *Vila-Nova* (1917-1918), *Estela* (1929-1931) o *Juventut* (1929); però mai tingueren la força ni el protagonisme de les ja esmentades.

El *Butlletí de l'Associació dels Alumnes Obrers* tingué una transversalitat temàtica que en cap cas tingueren les altres publicacions. També és cert que, pràcticament, cap dels col·laboradors del *Butlletí* fou protagonista de les redaccions de *Themis* o *Prisma*.

Deia Oriol Pi de Cabanyes: “Themis i Prisma se'ns revelen com els més alts exponents de la vida cultural vilanovina del seu temps”. A l'anomenada generació Themis destacaven artistes com Enric C. Ricart, Josep .F. Ràfols, Rafel Sala o Damià Torrents; mentre que a Prisma, bona part del protagonisme se l'enduien homes de lletres, o més polifacètics, com Manuel Amat, Nicolau Barquet, F. Serra-Novas, S. Mestres o Francesc Casals.

Com el propi Escofet, molts dels integrants fixos o passavolants de la redacció del *Butlletí* eren col·laboradors habituals del *Diario de Villanueva*.

Com indicava Manuel Amat: “sense aquest trampolí estimulador encarnat en l'amable persona del senyor Soler, a Vilanova no s'hauria pas fet –ni de bon tros– tanta literatura ... de la que sigui”. El Consell de Redacció del

Butlletí dels Alumnes l'abril de 1925 era format per Anton Escofet Pascual en qualitat de redactor en cap, acompanyat de: Frederic Serrano Mora, Pere Mestres Albet, Josep Galceràn Pollés, Marcel·lí Martí Mestres, Oscar Forgas Pujades, Francesc Vives Sabaté, Fermí Virella Cusialls, Armand Pueyo Jornet, Antoni Escofet Mercé i Antoni Torres Contijoch. També formaven part del Consell de Redacció el president de l' Associació Vicenç Virella, el secretari Antoni Castells i el secretari de la secció esportiva. En anys successius hi hauria noves incorporacions.

Des de bon començament el novembre de 1923, el *Butlletí de l'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial* es presentava com a portaveu de l'Associació, amb periodicitat mensual i amb la redacció al local de l'Ateneu –l'Ateneu vell– al carrer de Sant Pere, 40. Es redactà en català des del primer moment, a excepció d'alguna contribució esporàdica feta en castellà. Sorpren la resposta i aposta majoritària pel català en un context de dictadura gens favorable a la llengua del país. Mentre bona part dels textos es feien en català, els estatuts de l'entitat es publicaven en castellà per imperatius del règim polític; el mateix que vetllava per la integritat i conveniència dels continguts mitjançant els censors.

La revista –amb setze pàgines inicials que després s'ampliarien– incloïa moltes il·lustracions i reproduccions de dibuixos, gravats, caricatures, ex-libris, etc. en consonància amb el seu caràcter de divulgació cultural.

César Rodríguez, en el retrat biogràfic dedicat a Anton Escofet parla del *Butlletí* com “una publicació modèlica, editada de forma acurada dintre d'una línia lògicament austera, que encara avui es pot llegir amb atenció”.

En el seu ànim d'apropar la cultura al poble sota el lema de Cultura Integral i Popular, el *Butlletí* recollí des del primer moment temàtiques prou diverses: la cultura i les arts en sentit ampli, divulgació científica, notícies de Escola Industrial i de la ciutat, les activitats de l'Associació d'Alumnes o notícies esportives.

En altres moments es feia ressò de les notes de societat en comunicar el trasllat de professors, naixements, casoris o obituàries de professors, associats i familiars.

Sixte Moral parlava del *Butlletí* en el capítol del treball dedicat a la premsa local en català sota l'epígraf "1923-1936: Època de repressió i de ressorgiment". Indicava que en aquells primers anys –coincident amb el naixement del *Butlletí*– amb les llibertats condicionades per la Dictadura "decreixen en el nombre i la qualitat de la premsa".

Moral el qualifica de:

Publicació de cabdal importància dintre del món dels estudis vilanovins. La seva constància i la qualitat dels treballs publicats fa que encara avui sigui una de les publicacions d'obligada referència i consulta per conèixer el món de la premsa vilanovina [...] Aquesta publicació de caire mensual, fou un entremig entre publicació literària i d'estudis científics, tractant tot un seguit de temes d'interès local i nacional i estudis d'abast universal. Fou una de les publicacions modèliques de l'època i té avui, encara, molt interès i és font d'obligada consulta per a conèixer a fons la Vilanova d'aquella època. A les seves planes trobem la signatura dels més importants intel·lectuals vilanovins.

Però si anem a la font original, veiem el que deien els responsables de la publicació en el primer número de novembre de 1923 i sota l'epígraf "Al sortir a la llum pública". Agraïen el suport de la premsa local i deixaven clar: "Programa ? . El de l'Associació, que s'inclou sintèticament en les dugues paraules: Cultura Popular"

Cal observar que, en aquest sentit, després de la inauguració del Camp d'Esports el febrer de 1923 l'entitat havia adoptat el lema de Cultura Integral.

El febrer de 1930 la Redacció del *Butlletí* exposava:

Sortí la nostra revista a la llum pública un mes després de l'adveniment de la dictadura [...] Encara que el nostre *Butlletí* no sigui el portantveu de cap ideari polític, l'estat d'anormalitat feu que en donar a la impremta els originals ho féssim amb la natural temença de què els textos no fossin grats al llapis del censor. Això motivà l'allunyament de les nostres columnes d'alguns esperits massa pusil·lànimes que cregueren que el manifestar-se en la llengua vernacle els hi podria produir algun perjudici.

Finalment, i després d'haver superat el període de dictadura, s'enorgullien d'haver mantingut amb dignitat el programa de l'Associació que representaven, el de la Cultura Popular i entenien que amb la nova seu de l'Ateneu a la rambla Principal –més tard de Francesc Macià– i l'adveniment de la democràcia, l'entitat i el *Butlletí* agafarien més empenta. I acabaven: “El retorn a la normalitat que s'inicia i el poder-se moure dins d'una atmosfera de més llibertat, pot fer que la tasca de tots en pro del ressorgiment de la vida espiritual vilanovina obtingui resultats falaguers”.

Conclusions

Era intenció d'aquest treball posar en evidència les complicitats d'una bona part del teixit associatiu de Vilanova i la Geltrú per fer arribar l'educació i la cultura a la societat en general i les classes populars i obreres en particular. Una mena de treball en xarxa per part d'entitats de tota mena i altres institucions educatives, culturals o industrials. Un desplegament que tingué lloc al primer terç del segle XX amb l'aixopluc de l'obra cultural de la Mancomunitat de Catalunya i altres esdeveniments de primer ordre. I calgué fer-ho en un període difícil d'entre guerres, marcat per la dictadura de Primo de Rivera i una important precarietat econòmica. Classes nocturnes per obrers, activitats culturals, revistes o publicacions divulgatives foren els principal instruments per dur a terme una tasca ingent. Tot plegat, esdevingué un pont entre el secular menyspreu per l'educació –que havia

submergit el país en uns alts índex d'analfabetisme— i l'obra educativa de la Segona República.

Fonts bibliogràfiques

CAÑAS, Josep. “Vilanova i la Geltrú: El vol definitiu”, a *Caçador d'imatges. Vilanova i la Geltrú, anys 20*. Catàleg de l'exposició de Josep Cañas al Foment Vilanoví. Vilanova i la Geltrú, 1998

GAY, Peter. *La cultura de Weimar. Una de las épocas más espléndidas de la cultura europea del siglo XX*. Editorial Paidós. Madrid, 2011

MARTÍ, Casimir. *Vilanova i la Geltrú 1850-1975. Expansió i Crisi de la Indústria i de la Democràcia 1850-1936*. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú, 1997

MORAL, Sixte. *La premsa en català a Vilanova i la Geltrú*. Institut d'Estudis Penedesencs, 1985

PI DE CABANYES, Oriol. “Notícia de Prisma, a tall de presentació”, a AMAT, Manuel; SERRA-NOVAS, Francesc., *Sota el cel de Vilanova*. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú, 1980

PUIG, Francesc Xavier. *El govern municipal de Vilanova (1900-1923)*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 1989

RODRIGUEZ, César. *Antoni Escofet i Pascual (1880-1951)*. Col·lecció Retrats. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 2003

TUBAU, Albert. *100 anys de l'Escola d'Enginyeria de Vilanova i la Geltrú (1901-2001)*. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú, 2001

Prensa i publicacions periòdiques

Butlletí de l'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial (1923-1931)

Diario de Villanueva y Geltrú

Prisma. Revista mensual il·lustrada d'art i literatura (1930-1936)

(Text publicat el 2016 a les Actes de les XXIII Jornades d'Estudis Penedesencs organitzades per l'Institut d'Estudis Penedesencs dedicades a La Cultura al Penedès: passat, present i futur)